ilmiy-amaliy jurnal · ISSN 3093-8694

UDK: 373.2:81’233:159.922.7

Eshmurodova Durdona O‘ktamovna,
Termiz davlat pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta’limda matematika va ona tili” kafedrasi mustaqil tadqiqotchisi

BOLA SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA NUTQ O‘STIRISH MASALASINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada bola shaxsini shakllantirish jarayonida nutq o‘stirish muammosining pedagogik va psixologik jihatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Nutqning bolaning intellektual, emotsional-irodaviy va ijtimoiy rivojlanishidagi o‘rni, uning kommunikativ, umumlashtiruvchi va regulyativ funksiyalari yoritilgan. Shuningdek, nutq va tafakkur o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, maktabgacha hamda kichik maktab yoshidagi bolalarda nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari va psixologik shart-sharoitlari ochib berilgan. Oilaviy va ta’limiy muhitning bola nutqi rivojiga ta’siri asoslangan hamda nutq o‘stirish samaradorligini oshirishga doir tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: bola shaxsini shakllantirish, nutq o‘stirish, pedagogik-psixologik jihatlar, tafakkur va nutq, maktabgacha yosh, kichik maktab yoshi, kommunikativ funksiya, nutqiy rivojlanish.

ПЕДАГОГО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОПРОСА РАЗВИТИЯ РЕЧИ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЁНКА

Аннотация. В статье анализируются педагогические и психологические аспекты развития речи в процессе формирования личности ребёнка. Раскрывается роль речи в интеллектуальном, эмоционально-волевом и социальном развитии, рассматриваются её коммуникативная, обобщающая и регулятивная функции. Особое внимание уделяется взаимосвязи речи и мышления, педагогическим механизмам формирования речевых навыков у детей дошкольного и младшего школьного возраста, а также влиянию семейной и образовательной среды на речевое развитие ребёнка. Обоснованы рекомендации по повышению эффективности работы по развитию речи.

Ключевые слова: формирование личности ребёнка, развитие речи, педагогико-психологические аспекты, мышление и речь, дошкольный возраст, младший школьный возраст, коммуникативная функция, речевое развитие.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE ISSUE OF SPEECH DEVELOPMENT IN THE FORMATION OF A CHILD’S PERSONALITY

Abstract. This article examines the pedagogical and psychological aspects of speech development in the formation of a child’s personality. It highlights the role of speech in intellectual, emotional, volitional, and social development and analyzes its communicative, generalizing, and regulatory functions. Particular attention is paid to the relationship between speech and thinking, pedagogical mechanisms for developing speech skills in preschool and primary school children, and the influence of family and

educational environments on language development. Recommendations for improving the effectiveness of speech development activities are also presented.

Keywords: child personality formation, speech development, pedagogical and psychological aspects, thinking and speech, preschool age, primary school age, communicative function, language development.

KIRISH

Jamiyat taraqqiyoti, avvalo, insonning intellektual salohiyati, mustaqil fikrlash qobiliyati, ma’naviy dunyosi va boshqalar bilan samarali muloqotga kirisha olishi bilan belgilanadi. Shaxsning ushbu xususiyatlari shakllanishida nutq alohida o‘rin tutadi. Nutq insonning o‘z fikrini ifodalashi, atrofdagi voqelikni anglashi, ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga xizmat qiluvchi muhim vositadir. Shu sababli bola nutqini rivojlantirish masalasi pedagogika, psixologiya va tilshunoslik fanlarining o‘zaro bog‘liq muammolaridan biri hisoblanadi.

Bolaning shaxs sifatida shakllanishi hayotining dastlabki yillaridan boshlanadi. Bu davrda uning atrof-muhit bilan munosabati, kattalar va tengdoshlari bilan muloqoti, predmet hamda hodisalar haqidagi tasavvurlari bosqichma-bosqich rivojlanadi. Dastlab hissiy munosabatlar va sodda tovushlar orqali namoyon bo‘ladigan aloqa keyinchalik so‘zlar, gaplar va izchil fikrlar vositasida murakkablashadi. Natijada bola nafaqat o‘z ehtiyojlarini ifodalashni, balki boshqalarning fikrini tushunishni, o‘z xatti-harakatlarini boshqarishni va muayyan ijtimoiy munosabatlarda ishtirok etishni ham o‘rganadi.

Maktabgacha yosh davri ona tilini o‘zlashtirish, lug‘at boyligini kengaytirish, tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish va grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Kichik maktab yoshida esa nutqning rivojlanishi o‘qish, yozish, matn mazmunini tushunish, bilimlarni o‘zlashtirish va mustaqil xulosa chiqarish jarayonlari bilan uzviy bog‘lanadi. Shu bois nutq o‘stirish ishlari faqat tilga oid bilimlarni o‘rgatish bilan cheklanmasdan, bolaning tafakkuri, hissiy dunyosi, ijodiy qobiliyati va ijtimoiy faolligini rivojlantirishga ham yo‘naltirilishi lozim.

Bolaning nutqiy rivojlanishida oila va ta’lim muassasasining hamkorligi muhim o‘rin egallaydi. Kattalarning bola bilan muntazam suhbatlashishi, savollariga sabr bilan javob berishi, kitob o‘qib berishi va mustaqil fikr bildirishiga imkon yaratishi uning nutqiy faolligini oshiradi. Aksincha, muloqot imkoniyatlarining cheklanishi, bolaning fikrini erkin ifodalashiga yetarli sharoit yaratilmasligi va nutqiy xatolariga salbiy munosabat bildirilishi uning o‘ziga bo‘lgan ishonchiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, bola shaxsini shakllantirishda nutq o‘stirishning pedagogik va psixologik asoslarini o‘rganish, nutqning rivojlanish mexanizmlarini aniqlash hamda ta’lim-tarbiya jarayonida samarali usullardan foydalanish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

MAVZU BO‘YICHA ADABIYOTLAR TAHLILI

Bola nutqining rivojlanishi va uning shaxs shakllanishidagi o‘rni ko‘plab pedagog va psixologlarning ilmiy izlanishlarida yoritilgan. Ushbu masalani o‘rganishda A.A. Leontyev, L.S. Vigotskiy, A.V. Zaporojets kabi olimlarning nazariy qarashlari muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ularning tadqiqotlarida nutqning inson tafakkuri, bilish faoliyati va ijtimoiy munosabatlari bilan uzviy aloqasi asoslab berilgan.

A.A. Leontyev nutqni insonning kommunikativ va bilish faoliyati bilan bog‘liq murakkab jarayon sifatida izohlaydi. Olimning qarashlariga ko‘ra, nutqiy faoliyat samarali amalga oshishi uchun inson muloqot vaziyatini anglay olishi, fikr mazmunini rejalashtirishi, uni ifodalash vositalarini to‘g‘ri tanlashi va suhbatdosh bilan qayta aloqani ta’minlashi zarur. Mazkur yondashuv bolalarda nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirishda faqat so‘zlarni o‘rgatish emas, balki ularni turli muloqot vaziyatlarida mustaqil qo‘llashga o‘rgatish ham muhimligini ko‘rsatadi [2].

L.S. Vigotskiyning nutq va tafakkur o‘rtasidagi munosabatlarga doir ilmiy qarashlari bola nutqining psixologik asoslarini tushunishda alohida ahamiyatga ega. Uning fikricha, tafakkur va nutq o‘zaro bog‘liq holda rivojlanadi, so‘z esa tushunchalarni shakllantirish va fikrni ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Bola kattalar bilan muloqot jarayonida o‘zlashtirgan nutqiy vositalardan dastlab tashqi faoliyatda foydalanadi, keyinchalik esa ular ichki nutq va o‘z xatti-harakatlarini boshqarish vositasiga aylanadi [4]. Bu qarashlar nutq o‘stirishni bolaning aqliy rivojlanishidan ajratib o‘rganish mumkin emasligini ko‘rsatadi.

A.V. Zaporojets maktabgacha yoshdagi bolalarning idrok etishi, tafakkuri va nutqiy rivojlanishi masalalariga e’tibor qaratgan. Uning ilmiy yondashuvida bolaning atrofdagi voqelikni anglashi va mazmunli fikr yuritishi nutqiy faoliyat bilan chambarchas bog‘liq ekanligi ta’kidlanadi [3]. Bu yondashuv bolalar bilan olib boriladigan mashg‘ulotlarda ko‘rgazmali materiallar, ertaklar, hikoyalar va mazmunli o‘yinlardan foydalanish zarurligini asoslaydi.

Sh. S. Shodmonovaning maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasiga oid ishlari ham mazkur masalani pedagogik jihatdan o‘rganishda ahamiyatlidir. Bolaning lug‘at boyligini oshirish, grammatik jihatdan to‘g‘ri nutqni shakllantirish va bog‘lanishli nutqni rivojlantirish ta’limiy ishlarning muhim yo‘nalishlari sifatida qaraladi [1].

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, nutqni rivojlantirish masalasi bir vaqtning o‘zida tilni o‘zlashtirish, tafakkurni shakllantirish, ijtimoiy munosabatlarga kirishish va shaxsiy sifatlarni rivojlantirish jarayonlarini qamrab oladi. Shu sababli nutq o‘stirish metodikasi bolaning yosh xususiyatlari, individual imkoniyatlari va muloqot ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolani tayyorlashda pedagogik va psixologik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, ilmiy qarashlarni qiyoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish hamda mantiqiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini nutq va tafakkurning o‘zaro bog‘liqligi, shaxs rivojlanishining ijtimoiy shartlanganligi hamda ta’lim jarayonining izchilligi va maqsadga yo‘naltirilganligi haqidagi ilmiy qarashlar tashkil etdi.

Tahlil jarayonida bola nutqining rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi pedagogik va psixologik omillar o‘zaro aloqadorlikda ko‘rib chiqildi. Jumladan, oiladagi nutqiy muhit, pedagogning kasbiy mahorati, bolalar bilan muloqotning mazmuni, yoshga mos ta’limiy topshiriqlar va nutqiy faoliyatni rag‘batlantirish usullariga alohida e’tibor qaratildi.

Shuningdek, maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari — lug‘at boyligini kengaytirish, grammatik tuzilmani o‘zlashtirish, tovush madaniyatini shakllantirish va bog‘lanishli nutqni rivojlantirish o‘zaro bog‘liq jarayonlar sifatida tahlil qilindi. Maqola nazariy-tahliliy xususiyatga ega bo‘lib, unda alohida empirik tajriba yoki statistik tadqiqot natijalari keltirilmagan.

NATIJALAR

Nazariy tahlil natijalari nutq bola shaxsining intellektual, emotsional-irodaviy va ijtimoiy rivojlanishida muhim vosita ekanligini ko‘rsatadi. Nutqning rivojlanishi bolaning atrofdagi voqelik haqidagi tasavvurlarini boyitadi, bilimlarni o‘zlashtirishini yengillashtiradi, mustaqil fikrlashini va o‘z xatti-harakatlarini nazorat qilish qobiliyatini shakllantiradi. Nutqiy faoliyatning samarali tashkil etilishi bolaning tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlariga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Nutqning kommunikativ funksiyasi bolaning boshqa insonlar bilan aloqa o‘rnatishi, o‘z ehtiyoj va istaklarini ifodalashi, suhbatda ishtirok etishi hamda jamoaga moslashishida namoyon bo‘ladi. Muloqot jarayonida bola suhbatdoshini tinglash, savollarga javob berish, fikr bildirish va boshqalarning nuqtayi nazarini tushunish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu jarayon ijtimoiy tajribaning o‘zlashtirilishi va shaxslararo munosabatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Nutqning umumlashtiruvchi funksiyasi so‘zlar yordamida predmet va hodisalarning umumiy hamda farqli belgilarini ajratish, ularni muayyan tushunchalar asosida guruhlash imkonini beradi. Masalan, bola turli predmetlarni kuzatish va ularni nomlash orqali ularning xususiyatlarini farqlashni o‘rganadi. Natijada uning tahlil qilish, taqqoslash, tasniflash va umumlashtirish kabi aqliy operatsiyalari rivojlanadi. So‘z boyligining ortishi bolaning fikrini aniq ifodalashi va yangi bilimlarni o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Nutqning regulyativ funksiyasi bolaning o‘z xatti-harakatlarini rejalashtirishi, maqsad qo‘yishi, faoliyat ketma-ketligini belgilashi va natijalarni nazorat qilishi bilan bog‘liq. Dastlab bola kattalarning ko‘rsatmalari asosida harakat qiladi, keyinchalik esa o‘ziga o‘zi ko‘rsatma berish, vazifalarni og‘zaki rejalashtirish va xatolarini tuzatish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu holat uning mustaqilligi va irodaviy sifatlari rivojlanishiga zamin yaratadi.

Nutq o‘stirish jarayonida lug‘at boyligini kengaytirish muhim o‘rin tutadi. Bolaning faol lug‘ati kundalik hayot, tabiat, oila, kasblar, ijtimoiy munosabatlar va boshqa mavzularga oid so‘zlar bilan boyitib borilishi kerak. Yangi so‘zlarni o‘rgatishda ularning ma’nosini tushuntirish, amaliy vaziyatlarda qo‘llash va avval o‘zlashtirilgan so‘zlar bilan bog‘lash maqsadga muvofiq. So‘zlarni mazmunli vaziyatlarda qo‘llash bolaning ularni eslab qolishi va mustaqil nutqda ishlatishiga yordam beradi.

Grammatik jihatdan to‘g‘ri nutqni shakllantirish ham nutqiy rivojlanishning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Bunda so‘zlarni o‘zaro to‘g‘ri bog‘lash, gap tuzish, so‘z shakllaridan o‘rinli foydalanish va fikrni mantiqiy ifodalash ko‘nikmalari rivojlantiriladi. Bolaning grammatik xatolarini faqat tanqid qilish bilan cheklanmasdan, to‘g‘ri nutq namunasini ko‘rsatish va uni mustaqil ravishda qayta ifodalashga undash samarali pedagogik yondashuv hisoblanadi.

Tovush madaniyati va fonematik idrokni rivojlantirish jarayonida tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish, ularni bir-biridan farqlash, so‘z tarkibidagi tovushlarni anglash va nutqning ravonligini ta’minlashga e’tibor beriladi. Bu ko‘nikmalar keyinchalik savod o‘rganish, o‘qish va yozish jarayonlarining muvaffaqiyatli kechishiga yordam beradi. Nutqiy qiyinchiliklar kuzatilgan holatlarda bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish va zarur bo‘lsa, tegishli mutaxassislar bilan hamkorlik qilish lozim.

Bog‘lanishli nutqni rivojlantirish bolaning voqea-hodisalarni izchil bayon qilishi, matn mazmunini qayta hikoya qilishi, rasm asosida hikoya tuzishi va o‘z fikrini dalillar bilan ifodalashiga imkon beradi. Dialogik nutq suhbatda ishtirok etish va savol-javob qilish ko‘nikmalarini rivojlantirsa, monologik nutq mustaqil va mantiqiy bayon qilish qobiliyatini shakllantiradi. Shu sababli ta’lim jarayonida ushbu ikki yo‘nalish bir-birini to‘ldirgan holda rivojlantirilishi zarur.

Tahlillar shuni ham ko‘rsatadiki, nutqiy rivojlanish bolaning emotsional holati va o‘ziga bo‘lgan munosabati bilan bog‘liq. O‘z fikrini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo‘lgan bola ko‘pincha muloqotda faolroq ishtirok etadi, savollar berishga va yangi faoliyat turlarini sinab ko‘rishga intiladi. Aksincha, nutqiy qiyinchiliklar sababli tengdoshlari tomonidan tushunilmaslik yoki salbiy munosabatga duch kelish bolaning tortinchoqligi va muloqotdan chekinishiga olib kelishi mumkin. Shu bois bolada nutqiy faollik bilan birga o‘ziga ishonch va ijobiy psixologik muhitni ham shakllantirish muhimdir.

MUHOKAMA

Olingan nazariy xulosalar nutq o‘stirishni bolaning umumiy rivojlanishidan ajratilgan holda tashkil etish mumkin emasligini ko‘rsatadi. Nutqiy ko‘nikmalar bolaning bilish faoliyati, ijtimoiy tajribasi, hissiy kechinmalari va mustaqil harakatlari bilan o‘zaro aloqada rivojlanadi. Shu sababli nutq o‘stirish mashg‘ulotlari faqat so‘zlarni yodlash yoki grammatik qoidalarni takrorlash bilan cheklanmasdan, bolaning mazmunli muloqotga kirishishi va o‘z fikrini mustaqil ifodalashiga imkon yaratishi kerak.

L.S. Vigotskiyning nutq va tafakkur birligi haqidagi qarashlari ta’lim jarayonida bolani fikrlashga, savol berishga, sabab va oqibat munosabatlarini tushuntirishga undash muhimligini asoslaydi [4]. Masalan, ertak yoki hikoyani o‘qib berishdan keyin bolaga voqealar ketma-ketligini aytib berish, qahramonlarning xatti-harakatlariga baho berish va voqeaning boshqa yakunini taklif qilish topshiriqlarini berish mumkin. Bunday mashqlar bir vaqtning o‘zida lug‘at boyligi, mantiqiy fikrlash va ijodiy tasavvurni rivojlantiradi.

A.A. Leontyevning nutqiy faoliyatga doir yondashuvi esa bolaga til birliklarini amaliy muloqot vaziyatlarida qo‘llash imkonini berish zarurligini ko‘rsatadi [2]. Shu nuqtayi nazardan, rolli o‘yinlar, juftlikdagi suhbatlar, savol-javoblar, hikoya tuzish va muammoli vaziyatlarni muhokama qilish nutq o‘stirishning samarali usullari hisoblanadi. Bunda pedagogning vazifasi tayyor javoblarni berishdan ko‘ra, bolani mustaqil fikrlashga yo‘naltirish, uning fikrini tinglash va zarur hollarda nutqiy namuna orqali qo‘llab-quvvatlashdan iborat.

Bola nutqining rivojlanishida oilaviy muhitning ta’siri ham katta. Ota-onalar bilan muntazam suhbat, birgalikda kitob o‘qish, kundalik voqealarni muhokama qilish va bolaning savollariga e’tibor bilan javob berish nutqiy tajribani boyitadi. Oila va ta’lim muassasasi o‘rtasidagi hamkorlik esa bolada shakllanayotgan ko‘nikmalarning turli vaziyatlarda mustahkamlanishiga yordam beradi. Shu bois pedagoglar ota-onalarga bolalar bilan muloqot qilishning yoshga mos usullarini tushuntirishi va uy sharoitida nutqni rivojlantirishga qaratilgan faoliyatni rag‘batlantirishi maqsadga muvofiq.

Nutq o‘stirishda bolalarning individual farqlarini hisobga olish ham muhimdir. Ayrim bolalar yangi so‘zlarni tez o‘zlashtirsa, boshqalarga ularni amaliyotda qo‘llash uchun ko‘proq vaqt va takrorlash talab etilishi mumkin. Pedagog har bir bolaning nutqiy imkoniyatlarini kuzatib borishi, uning yutuqlarini e’tirof etishi va qiyinchiliklarini o‘z vaqtida aniqlashi lozim. Nutq rivojlanishidagi jiddiy yoki davomli muammolarni faqat pedagogik usullar bilan bartaraf etishga urinmasdan, zarur hollarda logoped va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qilish talab etiladi.

Shuningdek, nutq o‘stirish samaradorligini oshirishda ta’limiy vositalarni bolaning yoshiga mos tanlash zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalarda o‘yin, ko‘rgazmalilik, taqlid va bevosita tajribaga tayanish muhim bo‘lsa, kichik maktab yoshida matn ustida ishlash, mazmunni tahlil qilish, mustaqil hikoya tuzish va

fikrni asoslashga ko‘proq e’tibor qaratiladi. Mazkur yondashuv ta’limning izchilligini ta’minlab, maktabgacha davrda shakllangan nutqiy ko‘nikmalarning keyingi bosqichlarda rivojlanishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, nutq o‘stirishning pedagogik samaradorligi ta’lim mazmuni, metodlari, bolaning individual xususiyatlari va ijtimoiy muhitning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq. Bolaga o‘z fikrini erkin ifodalash, xato qilishdan qo‘rqmasdan muloqotga kirishish va yangi bilimlarni mustaqil o‘zlashtirish imkonini beradigan muhitni yaratish shaxs rivojlanishining muhim shartidir.

XULOSA

Bola shaxsini shakllantirishda nutq o‘stirish pedagogik va psixologik omillar o‘zaro uyg‘unlashadigan murakkab jarayon hisoblanadi. Nutq bolaning atrof-muhitni anglashi, tafakkurini rivojlantirishi, his-tuyg‘ularini ifodalashi va ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etishiga xizmat qiladi. Uning kommunikativ, umumlashtiruvchi va regulyativ funksiyalari shaxsning intellektual hamda ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Nutqning rivojlanishi orqali bola o‘z fikrlarini ifodalash, boshqalarning fikrlarini tushunish, o‘z xatti-harakatlarini boshqarish va turli hayotiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini egallab boradi.

Tahlillar asosida nutq o‘stirish ishlarini izchil tashkil etish, lug‘at boyligini kengaytirish, grammatik jihatdan to‘g‘ri nutqni shakllantirish, tovush madaniyatini rivojlantirish va bog‘lanishli nutq ustida muntazam ishlash zarurligi aniqlandi. Ushbu yo‘nalishlar o‘zaro bog‘liq holda olib borilgandagina bolada fikrni aniq, ravon va mantiqiy ifodalash ko‘nikmalari shakllanadi. Ayniqsa, maktabgacha va kichik maktab yoshida bolaning yosh xususiyatlariga mos topshiriqlar, didaktik o‘yinlar, suhbatlar, hikoya tuzish mashqlari hamda badiiy adabiyotlardan foydalanish nutqiy rivojlanish samaradorligini oshiradi.

Nutq rivojlanishining samaradorligi oila va ta’lim muassasasida yaratilgan muloqot muhitiga, pedagogning kasbiy mahoratiga hamda bolaning individual-psixologik xususiyatlarini hisobga olishga bog‘liq. Shu sababli bolalarning nutqiy faolligini rag‘batlantirish, ularni mustaqil fikrlashga undash, kitobxonlik va mazmunli suhbatlarni kundalik faoliyatning tarkibiy qismiga aylantirish muhimdir. Bunda bolaga o‘z fikrini erkin bayon etish imkoniyatini berish, uning savollariga e’tibor bilan javob qaytarish va nutqiy xatolarini kamsitmasdan, pedagogik jihatdan to‘g‘ri tuzatish alohida ahamiyatga ega. Oila va ta’lim muassasasi o‘rtasidagi hamkorlikning izchil yo‘lga qo‘yilishi esa bolaning nutqiy ko‘nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi.

Shuningdek, nutq rivojlanishidagi individual farqlarni o‘z vaqtida aniqlash va tegishli pedagogik-psixologik yordam ko‘rsatish bolaning ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatini ta’minlashning muhim shartidir. Nutqiy qiyinchiliklarga duch kelayotgan bolalar bilan individual ishlash, zarur hollarda logoped va psixologlar bi-

lan hamkorlik qilish, mashg‘ulotlarda qulay va qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish ularning muloqotga bo‘lgan ishonchini oshiradi hamda ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, nutqni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik faoliyat bolaning nafaqat til ko‘nikmalarini, balki tafakkuri, o‘ziga bo‘lgan ishonchi, mustaqilligi va ijtimoiy moslashuvini ham qo‘llab-quvvatlaydi. Shu bois nutq o‘stirish jarayonida pedagogik va psixologik yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlash, ta’lim metodlarini bolaning ehtiyojlariga moslashtirish hamda uning nutqiy faolligini muntazam rag‘batlantirish zarur. Nutqni rivojlantirishga yo‘naltirilgan tizimli va maqsadli ta’lim-tarbiya ishlari bolaning har tomonlama kamol topishi, ijodiy fikrlashi va jamiyatda faol ishtirok etishiga zamin yaratadi. Shuning uchun nutq o‘stirish ishlari bolaning intellektual, ma’naviy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi uzluksiz ta’lim-tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Шодмонова Ш. С. Теория и методика развития речи детей дошкольного возраста. — Ташкент: Тафаккур, 2022.

2. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. — М.: Просвещение, 1969. — 214 с.

3. Запорожец А. В. Психология восприятия сказки ребенком дошкольного возраста // Психология дошкольника: хрестоматия / сост. Г. А. Урунтаева. — М.: Педагогика, 1998. — 138 с.

4. Выготский Л. С. Мышление и речь. Собрание сочинений: в 6 т. — М.: Педагогика, 1983. — Т. 2. — 340 с.

5. Эльконин Д. Б. Психология игры. — М.: Педагогика, 1978. — 304 с.

6. Лурия А. Р. Язык и сознание. — М.: Издательство Московского университета, 1979. — 320 с.

7. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. — Лондон: Routledge & Kegan Paul, 1959.

8. Брунер Дж. С. Речь ребенка: обучение использованию языка. — Нью-Йорк: W. W. Norton & Company, 1983.